

ЗВ'ЯЗОК ПЕРЕЖИВАННЯ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ ТА АГРЕСИВНОГО РЕАГУВАННЯ У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Анотація. У статті представлено результати дослідження рівнів та специфіки переживання внутрішньоособистісних конфліктів у студентів-психологів та економістів НАУ, визначені особливості зв'язку переживання внутрішньоособистісних конфліктів та агресивного реагування у студентів-психологів на відміну від студентів-економістів.

Ключові слова: внутрішньоособистісний конфлікт, емоційний дискомфорт, агресія, аутоагресія, гетероагресія, комунікативна агресивність.

Анотация. В статье представлены результаты исследования уровней и специфики переживания внутриличностных конфликтов у студентов-психологов и экономистов НАУ, выявлены особенности связи переживания внутриличностных конфликтов и агрессивного реагирования у студентов-психологов в отличие от студентов-экономистов.

Ключевые слова: внутриличностный конфликт, эмоциональный дискомфорт, агрессия, аутоагрессия, гетероагрессия, коммуникативная агрессивность.

Постановка проблеми

Важливість розробки проблеми внутрішньоособистісних конфліктів зумовлена тим, що вона належить до найважливішого розділу психології особистості, у ній піднімаються питання співвідношення об'єктивного і суб'єктивного, позитивного і негативного, що сприяє і що перешкоджає впливу конфлікту на процес розвитку особистості. Разом з тим, незважаючи на пильний інтерес до проблеми конфліктів особистості до цих пір відсутні розробки вирішення даного питання в цілому, в тому числі і дослідження зв'язку переживання внутрішньоособистісного конфлікту і агресивного

реагування. У той же час, теоретичні і практичні розробки за даною проблемою важливі для психолого-педагогічної та соціальної практики, консультування та психотерапії, що робить теоретичний і емпіричний аналіз проблеми внутрішньоособистісного конфлікту в психології актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Як засвідчує вивчення спеціальної психологічної літератури, проблема внутрішньоособистісних конфліктів останнім часом викликає значний інтерес у дослідників. Спроби вивчення внутрішньоособистісного конфлікту хоч і мають велику історію, все ж не привели до формування єдиного погляду щодо природи його походження.

У вітчизняній психології основоположником вивчення внутрішньоособистісних проблем можна назвати В. М. М'ясищева. Він відзначає, що внутрішньоособистісний конфлікт виникає частіше всього на ґрунті зіткнення бажань особистості і дійсності, яка їх не задовольняє.

Б.В. Зейгарнік, Б.С. Братусь розглядають внутрішньоособистісний конфлікт через розбіжність між "я - реальним" і "я - ідеальним", коли в протиріччя вступають відносини, які людина реально здійснює в своєму житті і відносини, які вона могла б здійснити в своєму ідеалі.

Ф.Є. Василюк розрізняє два основних конфлікти: перші викликані суперечностями, у яких тенденції протилежні за змістом, а в інших - протиріччя несумісні за умовами місця і часу. Внутрішньоособистісний конфлікт він визначає як патологічне явище психічної життя, але при цьому підкреслює, що не всяке протиріччя досягає конфлікту.

У дисертаційній роботі "Внутрішньоособистісний конфлікт держслужбовця і акмеологічний підхід до його вирішення" (2000) В.О.Жданов дослідив значення особистісних якостей, які як ускладнюють, так і полегшують процес переживання внутрішньоособистісних конфліктів; встановив роль володіння знаннями, уміннями і навичками конструктивної взаємодії для переживання внутрішньоособистісних конфліктів.

Ю.Н. Юрлов в роботі «Внутрішньоособистісні конфлікти курсантів вищого військового училища та їх вирішення» (1996) досліджував психологічні чинники, що впливають на перебіг та особливості внутрішньоособистісних конфліктів курсантів, проаналізував чинники, що негативно впливають на психічний стан курсантів у військовому училищі.

Лебеденко О.В. розглянув у своїй роботі вплив внутрішньоособистісних конфліктів на ефективність професійної діяльності машиністів локомотивів, виявив причини виникнення внутрішньоособистісних конфліктів у професійній діяльності даної групи.

Герасімова Н.Є. виявила структуру та зміст внутрішньоособистісних конфліктів студентів у процесі їх адаптації до умов вищого навчального закладу, визначила джерела їх дезадаптаційних чинників та механізми психологічних захистів, які знаходять своє відображення у внутрішньоособистісних конфліктах студентів.

Серед робіт необхідно відмітити працю Букіної Г.А., яка провела дисертаційне дослідження, у якому визначені особливості динаміки внутрішньоособистісних конфліктів у процесі професійного навчання студентів-психологів, значущі для розвитку наукових уявлень про закономірності та фактори професійного становлення психолога.

Всі ці розробки спрямовані на збагачення методологічних і теоретичних передумов, які можуть бути покладені в основу теорії внутрішньоособистісної конфліктності. Однак, концептуалізації поняття внутрішньоособистісної конфліктності у зв'язку з агресивним реагуванням як одним із аспектів психічного життя особистості дозволяє нам виділити власний напрямок дослідження в умовах зростання соціальної напруженості.

Постановка завдання

Мета роботи полягала у визначенні особливостей зв'язку переживання внутрішньоособистісних конфліктів та агресивного реагування у студентів-психологів.

Досягнення визначеної мети включало ряд наступних завдань:

1) визначити рівні та специфіку переживання внутрішньоособистісного конфлікту у студентів гуманітарних та технічних спеціальностей (психологів та економістів);

2) визначити показники агресивного реагування у студентів гуманітарних та технічних спеціальностей (психологів та економістів);

3) провести кореляційний аналіз показників переживання внутрішньоособистісного конфлікту і агресивного реагування у студентів-психологів;

4) виявити особливості зв'язку переживання внутрішньоособистісних конфліктів та агресивного реагування у студентів-психологів на відміну від студентів-економістів.

Дослідження було проведене за допомогою методик: опитувальник "Рівень співвідношення „цінності” та „доступності” в різних життєвих сферах” (РСЦД) Фанталової О. Б., „Сім станів” Фанталової О. Б., шкала оцінки дискомфорту Фанталової О. Б., „Агресивна поведінка” Ільїна Є. П. та Ковальова П.А., „Ауто- і гетероагресія” Ільїна Є.П., „Визначення інтегральних форм комунікативної агресивності Бойка В.В., „Тест руки” Вагнера Е.

Вибірка дослідження: 70 студентів п'ятих курсів НАУ (35 студентів-психологів та 35 студентів-економістів).

Виклад основного матеріалу дослідження.

У першу чергу зупинимося на аналізі результатів респондентів щодо рівня внутрішнього конфлікту.

Таблиця 1

Показники вираженості рівня внутрішнього конфлікту у студентів-психологів

Рівень внутрішнього конфлікту	Абс.	у відсотках (%)
Високий	7	20
Середній	13	37,1
Низький	15	42,9

Отже, у 7 (20 %) студентів-психологів виявлено високий рівень дезінтеграції в мотиваційно-особистісній сфері, який свідчить про ступінь незадоволеності наявною життєвою ситуацією, блокаду основних потреб, внутрішній дискомфорт. У 13 (37,1 %) студентів-психологів спостерігається середній рівень дезінтеграції в мотиваційно-особистісній сфері, що говорить про те, що є розбіжність між „хочу” і „можу”, яка викликає внутрішній конфлікт, але він не настільки гострий і включає меншу кількість розбіжностей по сферам. У 15 (42,9 %) студентів-психологів виявлено низький рівень дезінтеграції в мотиваційно-особистісній сфері: бажання співпадають з можливостями і сприяють гармонійному розвитку особистості, не викликаючи внутрішніх протиріч.

Подібні тенденції представлені і у вибірці студентів-економістів, відповідно до вище вказаних рівнів внутрішньої конфліктності показники мають наступний вигляд: 22,9%, 45,7% та 31,4% вибірки.

З точки зору встановлення причин внутрішніх конфліктів було виявлено, що найбільше внутрішній конфлікт спостерігається у студентів-психологів та студентів-економістів за цінностями: „Професійний успіх” (11% та 13% вибірки), „Пізнання інших та навколишнього світу” (11% та 13%), „Наявність коханої людини” (11% та 13%) та „Матеріальне забезпечення” (17% та 13%).

Таблиця 2.

Показники рівня емоційного дискомфорту у студентів

Студенти-психологи			Студенти-економісти		
Рівень дискомфорту	Абс.	У відсотках (%)	Рівень дискомфорту	Абс.	У відсотках (%)
Виражений	7	20	Виражений	5	14,3
Слабко виражений	10	28,6	Слабко виражений	7	20
Відсутній	18	51,4	Відсутній	23	65,7

7 (20%) студентів-психологів та 5 (14,3%) студентів-економістів визначили свій стан як стан вираженого дискомфорту. У всіх психологів

суб'єктивне відчуття свого стану співпало з отриманими результатами, за методикою РСЦД. Три ж студенти-економісти оцінили свій стан як стан дискомфорту, насправді маючи низький рівень дезінтегрованості в мотиваційно-особистісній сфері. 10 (28,6%) респондентів-психологів та 7 (20%) респондентів-економістів оцінили свій стан як стан слабо вираженого дискомфорту, хоча у трьох психологів, виходячи з попередніх результатів, явно виражений внутрішній конфлікт, як і у п'яти економістів. 18 (51,4%) студентів-психологів і 23 (65,7%) студента-економіста охарактеризували свій стан як стан відсутності внутрішнього дискомфорту, але у 4 психологів і 8 економістів спостерігається високий рівень дезінтеграції в мотиваційно-особистісній сфері (за результатами методики (РСЦД)).

Така розбіжність суб'єктивної оцінки і об'єктивної картини наявного стану у респондентів можна пояснити залученням у цей процес механізмів психологічного захисту, які і спотворюють суб'єктивне бачення реальної ситуації. Бачимо, що у студентів-психологів результати є більш узгодженими, які підтверджують реально наявний рівень внутрішнього конфлікту.

Таблиця 3.

Рівні прояву видів агресії у студентів

Види агресії	Студенти-психологи		Види агресії	Студенти-економісти	
	Рівні	у відсотках (%)		Рівні	у відсотках (%)
Пряма вербальна агресія	Високий	25,7	Пряма вербальна агресія	Високий	5,7
	Середній	57,2		Середній	71,4
	Низький	17,1		Низький	22,9
Непряма вербальна агресія	Високий	11,4	Непряма вербальна агресія	Високий	5,7
	Середній	65,7		Середній	54,3
	Низький	22,9		Низький	40
Непряма фізична агресія	Високий	5,7	Непряма фізична агресія	Високий	5,7
	Середній	37,1		Середній	22,9
	Низький	57,2		Низький	71,4
Пряма фізична агресія	Високий	2,9	Пряма фізична агресія	Високий	5,7
	Середній	42,9		Середній	34,3
	Низький	54,2		Низький	60

Зважаючи на отримані результати можна сказати, що високий рівень прямої вербальної агресії виражений у 9 (25,7%) респондентів серед студентів-психологів, а також у 2 (5,7%) респондентів-економістів, що свідчить про схильність до використання образ та вербальних форм приниження іншого. У 20 (57,2%) психологів і 25 (71,4%) економістів – середній рівень, і у 6 (17,1%) психологів та 8 (22,9%) економістів – низький рівень прямої вербальної агресії.

Показник непрямой вербальної агресії на високому рівні виражений у 4 (11,4%) студентів-психологів та 2 (5,7%) студентів-економістів, що вказує на використання ними звинувачень або погроз одноліткам, які здійснюються у різних висловлюваннях. Середній рівень вираженості даного показника представлений у 23 (65,7%) психологів та 19 (54,3%) економістів. І у 8 (22,9%) респондентів гуманітарного профілю й у 14 (40%) респондентів технічного профілю наявний низький рівень непрямой вербальної агресії.

Показник непрямой фізичної агресії на високому рівні виражений у 2 (5,7%) психологів та 2 (5,7%) економістів, що говорить про спрямованість агресії на нанесення будь-якої матеріальної шкоди іншому через безпосередні фізичні дії. Наприклад, руйнування продуктів діяльності іншого, знищення і псування чужих речей. У 13 (37,1%) психологів та 8 (22,9%) економістів – середній рівень непрямой фізичної агресії, і у 20 (57,2%) психологів й 25 (71,4%) економістів спостерігається низький рівень даного показника.

Показник прямої фізичної агресії на високому рівні наявний у 1 (2,9%) психолога та 2 (5,7%) економістів. Такий результат характеризується тим, що говорить про використання респондентами безпосереднього нападу на іншого й нанесення йому фізичного болю та приниження. Символічна агресія являє собою погрози і залякування, реальна агресія – безпосередній фізичний напад (бійка). Серед 15 (42,9%) психологів та 12 (34,3%) економістів

спостерігається середній рівень прямої фізичної агресії, а у 19 (54,2%) психологів 21 (60%) економіста – низький рівень даного показника.

У студентів-психологів, як і у студентів-економістів, переважає вираження непрямої вербальної агресії – 40% і 42% відповідно. Також у психологів присутнє вираження непрямої фізичної агресії (10%), а показники прямої фізичної агресії більші у економістів (33%).

Таблиця 4

Показники ауто- і гетеро агресії у студентів

Студенти-психологи			Студенти-економісти		
Показник	Абс.	У %	Показник	Абс.	У %
Аутоагресія	8	22,9	Аутоагресія	15	42,9
Гетероагресія	27	77,1	Гетероагресія	20	57,1

Можна виділити дві групи респондентів: ті, у яких більше виражений показник аутоагресії (8 (22,%) психологів та 15 (42,9%) економістів), що свідчить про домінування активності, націленої (усвідомлено або неусвідомлено) на заподіяння собі шкоди у фізичній та психічній сферах. Аутоагресія проявляється в самозвинуваченні, самоприниженні, нанесенні собі тілесних ушкоджень, саморуйнівній поведінці (пияцтві, алкоголізмі, наркоманії, ризикованій сексуальній поведінці, виборі екстремальних видів спорту, небезпечних професій). Та ті, у яких домінує показник гетероагресії – 27 (77,1%) психологів і 20 (57,1%) економістів. Таким чином, можна сказати, що у них виражена агресія, спрямована на зовнішній об'єкт, на інших людей.

Зважаючи на отримані результати, можна сказати, що у психологів показник аутоагресії виражений у меншій мірі, ніж у економістів, а показник гетероагресії – навпаки.

Показники комунікативної агресії у студентів

Студенти-психологи			Студенти-економісти		
Рівень агресії	Абс.	у відсотках (%)	Рівень агресії	Абс.	у відсотках (%)
Високий	0	0	Високий	0	0
Підвищений	6	17,1	Підвищений	2	5,7
Середній	16	45,7	Середній	14	40
Низький	12	34,3	Низький	19	54,3
Відсутній	1	2,9	Відсутній	0	0

Високий рівень агресії не виражений ні у психологів, ні у економістів, підвищений рівень агресії наявний у 6 (17,1%) психологів та 2 (5,7%) економістів, середній рівень – у 16 (45,7%) психологів та 14 (40%) економістів, низький рівень агресії спостерігається у 12 (34,3%) психологів та 19 (54,3%) економістів, і у одного респондента-психолога агресія взагалі не виражена.

Прояви агресії свідчить про наявність у респондентів мотивованої деструктивної поведінки, що приносить фізичну шкоду людям чи викликає у них психологічний дискомфорт, поведінки, націленої на образу чи заподіяння шкоди іншій живій істоті, яка не бажає подібного ставлення. Ця поведінка обов'язково має на увазі навмисне, цілеспрямоване заподіяння шкоди (фізичної або психологічної) або збитків жертві, а жертва має мотивацію уникнення подібного до себе ставлення.

Наведемо результати кореляційного аналізу показників за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона для вибірки студентів-психологів.

Прямі зв'язки виявлені між рівнем дискомфорту (РД) і непрямую вербальною агресією (,458**), прямою фізичною агресією (,337*), аутоагресією (,459**), задоволенням від агресії (,499**), самозвинуваченням (,373*), схильністю до відображення агресії (,371*), ритуалізацією агресії

(,418*), спонтанністю агресії (,435**), розплатою за агресію (,403*), індексом агресії (,487**) та показником агресивної поведінки (,464**).

За допомогою кореляційного аналізу було виявлено, що чим більше виражений внутрішньоособистісний конфлікт, тим вище показники непрямой вербальної агресії (,344*), аутоагресії (,425*), задоволення від агресії (,498**), і індекс агресії (,358*).

Тобто наявність внутрішньоособистісного конфлікту у особистості негативно впливає на глобальне ставлення до свого „Я”, а також знижує самоповагу, аутосимпатію, самоінтерес, самоприйняття та саморозуміння у особистості, що свідчить про зниження внутрішньої послідовності, самовпевненості, віри в свої сили, здібності, енергію, самостійність, оцінку своїх можливостей контролювати власне життя і розуміти самого себе, відсутність довіри до себе і позитивної самооцінки, бачення в собі переважно недоліків, низьку самооцінку, готовність до самозвинувачення.

При наявності внутрішньоособистісного конфлікту також підвищується рівень агресивного реагування, а саме непряма вербальна і пряма фізична агресія, задоволення від агресії, ритуалізація, спонтанність агресії, розплата за агресію, також зростають аутоагресія, самозвинувачення.

Опишемо встановлені значимі зв'язки для вибірки студентів-економістів. Прямі зв'язки виявлені між рівнем дискомфорту (РД) і непрямой вербальною агресією (,741**), прямою фізичною агресією (,336*), аутоагресією (,370*), анонімною агресією (,492**), провокацією агресії у оточуючих (,449**) задоволенням від агресії (,514**), самозвинуваченням (,417*), спонтанністю агресії (,351*), розплатою за агресію (,464**), індексом агресії (,580**) та показником агресивної поведінки (,338*).

Чим більше виражений внутрішньоособистісний конфлікт, тим більше показники непрямой вербальної агресії (,504**), прямої фізичної агресії (,365*), провокації агресії у оточуючих (,483**), спонтанності агресії (,357*), схильності до відображеної агресії (,389*), задоволення від агресії (,612**) та самозвинувачення (,358*), а також індекс агресії (,538**).

Виходячи з наведених даних, можемо сказати, що переживання внутрішньоособистісного конфлікту у студентів-економістів призводить до підвищення самоінтересу, сприяє підвищенню агресивного реагування у особистості, а саме непрямій вербальній та прямій фізичній агресії, аутоагресії, анонімній агресії та призводить до появи задоволення від агресії, спонтанності виникнення агресії, схильності до відображеної агресії, розплати за агресивну поведінку і провокації агресії у оточуючих. Виникає також самозвинувачення, нездатність гальмувати агресію у економістів також залишається високою.

Висновки дослідження.

1. Для переважної більшості студентів (37,1 % студентів-психологів та 45,7% студентів-економістів) середній рівень дезінтеграції в мотиваційно-особистісній сфері або низький рівень дезінтергації в в мотиваційно-особистісній сфері (відповідно 42,9 % та 31,4 % вибірки). Також не виявлено значних відмінностей щодо причин переживання внутрішньої конфліктності, тобто цінностей, що провокують переживання деінтеграції в силу розбіжності між бажаним та можливим, оскільки вони для груп виявилися спільними щодо частоти вираження: „Професійний успіх” „Пізнання інших та навколишнього світу” „Наявність коханої людини” „Матеріальне забезпечення” . Тобто, суттєвої різниці між результатами студентів-психологів та студентів-економістів не виявлено, що може бути спричинене віковими особливостями, спільними для обох груп.

2. Найбільш вираженими у психологів виявилися такі показники агресії: спонтанність агресії (18%), невміння переключати агресію на діяльність чи неживі предмети (18%), анонімна агресія (18%) та схильність до відображеної агресії (28%). Найбільш вираженими у економістів є такі показники агресії: спонтанність агресії (17%), невміння переключати агресію на діяльність чи неживі предмети (17%), схильність до відображеної агресії (17%) та розплата за агресію (21%). Таким чином, виходячи з наведених даних, можна сказати, що у психологів відсутні нездатність гальмувати

агресію, провокація агресії у оточуючих та задоволення від агресії (на відміну від економістів).

3. Встановлено, що при наявності внутрішньоособистісного конфлікту, в залежності від його рівня, у студентів-психологів підвищується рівень агресивного реагування, а саме непряма вербальна і пряма фізична агресія, задоволення від агресії, ритуалізація, спонтанність агресії, розплата за агресію, також зростають аутоагресія, самозвинувачення.

4. Виходячи з описаних вище результатів, можемо сказати, що у студентів-психологів, на відміну від економістів, внутрішньоособистісний конфлікт не викликає анонімної агресії та не сприяє виникненню провокації агресії у оточуючих і схильності до відображеної агресії. Також в стані внутрішнього спокою та комфорту у студентів-психологів не виникає непрямой фізичної агресії і вона не має позитивних кореляцій з самовпевненістю, як у економістів. У студентів-психологів відсутня нездатність гальмувати агресію, на відміну від студентів-економістів. Але у психологів, більше ніж у економістів, під час переживання внутрішньоособистісного конфлікту виражені аутоагресія та ритуалізація агресії.

Перспектива подальшого дослідження даної проблеми полягає в розробці комплексних інноваційних психотехнологій, які будуть спрямовані на вирішення внутрішньоособистісного конфлікту, тобто відновлення узгодженості внутрішнього світу особистості, встановлення єдності свідомості, зниження гостроти протиріч життєвих відносин, досягнення нової життєвої якості, зниження проявів негативних психологічних та соціально-психологічних факторів; які допоможуть забезпечити внутрішньоособистісну стійкість і, таким чином, будуть сприяти зниженню агресивного реагування.

Список використаних джерел

1. Букина Анна Анатольевна. Динамика внутриличностных конфликтов студентов-психологов в процессе обучения в вузе : Дис. ... канд. психол. наук. .—Ставрополь, 2005.1.—75 с.
2. Василюк Ф.Е. Психология переживания.- М.: МГУ, 1984. —200 с.
3. Герасімова Н.Є. Внутрішньоособистісні конфлікти в процесі соціальної адаптації студентів до умов вищих навчальних закладів: Дис. ... канд. психол. наук. —К., 2004.
4. Жданов В.О. Внутриличностный конфликт госслужащего и акмеологический подход к его разрешению: Дис. ... канд. психол. наук. — М., 2000.
5. Зейгарник Б.В., Братусь, Б.С. Очерки по психологии аномального развития личности. —М.: МГУ, 1980. —159 с.
6. Лебедеко А. В. Влияние внутриличностных конфликтов на эффективность профессиональной деятельности машинистов локомотивов : Дис. ... канд. психол. наук. —М., 1996.
7. Мясищев, В.Н. Психология отношений: Избранные психологические труды.—М.,Наука,1995. —250 с.
8. Фанталова Е.Б. Диагностика и психотерапия внутреннего конфликта. — Самара: Бахрах-М, 2001. — 62с.
9. Юрлов Ю.Н. Внутриличностные конфликты курсантов высшего военного училища и их разрешение: Дис. ... канд. психол. наук.- М., 1996.

In the article the results of research of levels and specific of experiencing of vnutrishneosobistisnikh conflicts are presented for students-psychologists and economists of NAU, certain features of the zv'yazku experiencing of vnutrishneosobistisnikh conflicts and aggressive reacting for students-psychologists unlike students-economists.

Keywords: vnutrishneosobistisniy conflict, emotional discomfort, aggression, self-aggression, geteroagresiya, communicative aggressiveness.